

## DANMARK UNDER DEN FØRIGE VERDENS- KRIG (1801—07).

Af AXEL LINVALD.

I Aarene mellem 1801 og 1807 befandt den danske Stat sig i en Stilling, som i overmaade meget minder om den nuværende.

Den Gang som nu rasede Krigen over Størstedelen af Europa. Naar undtages den korte Tid mellem Freden i Amiens i Foraaret 1802 og Fredsbruddet Aaret efter, stod England og Frankrig — til forskellig Tid bistaaet af forskellige Magter — hele Perioden igennem i en forbitret Kamp og opbød alle de Magtmidler, hvorover de raadede. Den Gang som nu søgte begge Parter hensynsløst at tilføje Modstanderen det afgørende Slag, uanset om det Skyts, hvoraf de betjente sig, i næsten lige saa høj Grad ramte de neutrale Tilskuere som i Fjendens Lejr.

Under alt dette stræbte det danske Folk og dets Ledere at holde Landet fri af det almindelige Virvar. Neutraliteten var den Politik, man forfulgte. Man tog Byrderne, der fulgte med, og stræbte at udnytte de Fordele, den kunde bringe,

Interessen ved disse Aars Historie er i Øjeblikket saa meget større, som de Vilkaar, Napoleonskrigene bød Landet, næsten ganske svarer til dem, hvorunder vi nu i snart tre Aar har levet. Den Gang som nu søgte Regeringen gennem nye Pressebestemmelser at forhindre Skriverier, der hos de krigsførende Magter kunde vække Tvivl om Befolkningens urokkelige Neutralitetsvilje; den Gang som nu traf den militære Forholdsregler, der skulde skaffe den respekteret. Den Gang som nu skabte Neutraliteten gunstige Vilkaar for Landets Erhvervsliv, for dets Agerbrug som for dets Handel. Den Gang som nu havde det tilsyneladende saa straalende Billede sin mørke Revers i den almindelige Spekulationslyst og dermed følgende høje Priser.

Det er om alt dette, der her skal meddeles nogle Træk.

Blandt Befolkningen raadede overalt et levende Ønske om at bevare Freden og Taknemmelighed mod de styrende, som det lykkedes at holde os uden for det almindelige Sammenbrud. Man behøver kun at slaa op i et af Datidens mange Tidsskrifter for at finde Udtryk for den loyale Jubel, hvormed man omfattede Kronprinsens Politik, hvis Statskløgt man tilskrev det, at Landets Skæbne formede sig saa gunstigt. Alligevel kunde det ikke være andet, end at Folkestemningen og dens Penneførere havde deres Sympatier og Antipatier, som de gav til Kende. For Regeringen havde dette sine Vanskeligheder. Under den stadig farligere Stilling udadtil maatte det selvfølgelig være den magtpaaliggende saa lidt som muligt at se sin Politik vanskeliggjort ved Skribenternes Udtryk af Sympati eller Uvilje.

Allerede den bekendte Trykkefrihedsanordning af 27. September 1799 havde da ogsaa sat Straf for at fornærme fremmede Magter og deres Regenter. Da det i Oktober 1805 blev forbudt Aviserne at meddele Rygter om almindelige eller offentlige Foranstaltninger, var det vel ogsaa i første Række fremkaldt ved Ønsket om at kvæle enhver Kritik. Under Forhandlingerne om Forbudets Udstedelse havde Danske Kancelli dog heller ikke glemt at minde om de mange Ubehageligheder »fornemmelig fra de her ved Hoffet accreditede udenlandske Ministres Side«, som Pressemisbrug kunde forvolde.

Det skulde ikke blive derved.

En af Datidens mest bekendte københavnske Literater var Bogtrykkeren Klaus Henrik Seidelin. Han var i høj Grad betaget af Tidens liberale Ideer og havde været Oppositionsmændenes Forlægger, bl. a. P. A. Heibergs, Malte Conrad Bruuns og Otto Horrebows. Fra 1803 udgav han Bladet »Dagen«, der hurtig gjorde sig bekendt ved de frisindede og franskenlige Anskuelser, det forfægtede. Den 19. September 1806 indeholdt dette Blad den tilsyneladende ret uskyldige Notits, at den svenske Konge, som under de hurtig skiftende Konstellationer var kommet paa Krigsfod med Preussen, paa Frederik Vilhelm III.s Forslag om russisk Mægling, skulde have givet det haanlige

Svar, »at han ikke skulde troe, at han subordinerede under Rusland saa som Kongen i Preussen selv under Bonaparte«.

Denne Ytring fandt Departementet for udenrigske Anliggender i høj Grad fornærmende for det preussiske Hof. Skønt dettes Afsending ikke havde forebragt Klage, ansaa Departementet det for rimeligt, at det vilde ske, og henvendte sig til Danske Kancelli med Anmodning om at irettesætte de skyldige og udtalte samtidig et Ønske om at faa truffet Foranstaltninger, der forebyggede Gentagelser. For Seidelin blev Sagen alvorlig nok og endte med en Højesteretsdom, der tilkendte ham 14 Dages Fængsel.

Vigtigere var det dog, at Danske Kancelli nu paany begyndte at sysle med Tanken om Forholdsregler mod den politiske Presse. Det blev yderligere opmuntret dertil, da forskellige Artikler, ogsaa denne Gang i »Dagen«, gav den svenske Gesandt Anledning til Klage, og Departementet for udenrigske Anliggender som Følge deraf anmodede Kancelliet om at paase, at »alle saadanne Indrykkelser i hiint Blad for Fremtiden forebygges, hvorover der med Grund kunde føres Besværing fra nogen fremmed Regjerings Side, og hvorved der følgelig kunde gives en Foranledning til ubehagelige Diskussioner, som det synes at henhøre til en neutral og upartisk Regjerings naturlige Pligter efter Muelighed at forekomme«. Endnu inden denne Skrivelse var indløben, var Forberedelserne i fuld Gang. Kronprinsen gav sin Tilslutning, og Resultatet blev to nye Pressereskripter. Da det »efter Neutralitetsgrundsætningerne« ikke kunde tilstedes Undersaatterne at udbrede, hvad krigsførende Magters Undersaatter alene kan have Frihed til at publicere, blev det forbudt at optrykke deres gensidige Pressepolemik og Beskyldninger. —

Regeringen havde saaledes skaffet sig Magtmidler i Hænde, der kunde forebygge, at dens Neutralitetspolitik blev vanskeliggjort ved ubesindige Skrивerier. Loven af 17. Juli 1915, der foreskriver Pressen Forsigtighed i Omtalen af ydrepolitiske Begivenheder, havde saaledes sit Sidestykke under den forrige Verdenskrig. Det samme gælder den Række militære Forholdsregler, som i Løbet af de sidste Aar har bevirket Indkal-

delsen af store Militærstyrker og lagt betydelige Byrder paa Befolkningen.

I Aarene mellem 1801 og 1807 fremkaldte Situationen imidlertid ikke blot en Række ekstraordinære Indkaldelser, men kom ogsaa til at sætte sit Præg paa Hærordningen og medførte navnlig en større Forøgelse af Værnepligten. De urolige Forhold virkeliggjorde nu det længe nærrede Ønske om at se Landets egne Borgere afløse de fremmede hvervede Tropper, hvis Paa-lidelighed ikke lod sig sætte paa haarde Prøver. Det manede til en Forandring, da en stor Del af de hvervede Soldater, der havde været ombord paa de Blokskibe, som Nelson i Slaget paa Reden havde erobret, uden videre lod sig hverve af Fjenden. Ved Hærordningen af 1802 blev der derfor ogsaa truffet den Forandring, at Landet for Fremtiden i Stedet for ca. 19000 indfødte Soldater, der havde en faktisk Tjenestetid af 35 Uger eller ca. 8 Maaneder, skulde raade over 32000 Mand med en Uddannelsesetid paa 2 Aar.

Allerede gennem denne Militærreform var der lagt forøgede Byrder paa Befolkningen. Selv om den laa i Luften og før eller senere havde maattet gennemføres, var det dog utvivlsomt de urolige ydre Forhold, der fremskyndede dens Virkeliggørelse. I det hele og store fandt man sig taalmodig i den og gjorde heller ikke større Ophævelser over, at hele Bybefolkningen — naar undtages Tjenesten i Borgervæbningerne — var ganske fri for Militærtjeneste. Værre var det med de mange Frinumre, der den Gang som nu satte meget ondt Blod. Mellem 1801 og 1807 holdt de værnepligtige vel ikke Møder og vedtog Resolutioner, men de knurrede og rottede sig sammen. Det var et Udslag af slige Stemninger, naar nogle Landeværnskompagnier i 1801 i Frederiksborg noget højlydt begyndte at ræsonnere over det ubillige i, at de skulde forlade Hus og Gaard, naar det unge Mandskab kunde blive siddende rolig hjemme. Det klinger ogsaa helt moderne, naar den øverstkommanderende General i Hertugdømmerne, Prins Carl af Hessen, gav de misfornøjede Ret og vilde benytte deres Argumenter til at faa gennemført en ekstraordinær Udskrivning. »Disse Landeværnsmænd — skriver

han — har allerede deres Tjenestetid bag dem; de er fast boplatte Folk ofte med anselige Gaarde, som de nu maa forlade, og hvis Drift de maa overlade til Karle, der lige saa godt kunde være sprunget Soldat, men slap fri, fordi der var for mange i deres Aargang«.

De værnepligtiges Uvilje var saa meget naturligere, som de gentagne Gange blev indkaldt til ekstraordinær Tjeneste. Da Fredsbruddet mellem England og Frankrig i Maj 1803 blev efterfulgt af Hannovers Besættelse med franske Tropper, og Englænderne til Gengæld blokerede Elben og Weser, var Krigen rykket Danmark ubehagelig nær ind paa Livet. 16000 Mand blev derfor i største Hast sendt ned til Hertugdømmerne for at værg Landets Sydgrænse mod eventuelle Neutralitetskrænkelser.

Denne Gang varede Indkaldelserne dog kun 3 Maaneder. Værre blev det, da Afslutningen af den tredje Koalition i 1805 satte næsten hele Europa paa Krigsfod. Preussens Kamp med Frankrig Aaret efter rummede nye Farer. Som Følge af alt dette maatte et lignende Korps som i 1803 — i alt en 20000 Mand — tage Opstilling i Holsten, og denne Gang varede Troppe-samlingen lige til 1807. Begivenhederne dernede, da Blüchers Korps blev trængt helt op mod den danske Grænse, og Fransk-mændene krænkede den, men blev tvunget tilbage, viste, at det langtfra var overflødige Foranstaltninger, der var bleven truffet.

Alligevel følte man, at det var en tung Byrde, der hvilede paa Landbefolkningen. »De skal minde Ernst Schimmelmann om — skrev Charlotte Schimmelmann — at han som Minister ikke alene skal varetage Udenrigspolitikken. Blot han som jeg havde set og hørt ude paa Landet, hvor Bonden lider og frygter for at mangle Arbejdskraft til at bringe Udsæden i Jorden. Gid dette maatte gaa op for ham, der ikke blot er General, men vort Lands Fader og Regent«. Statens Styrere søgte da ogsaa paa forskellig Maade at skaffe de værnepligtige Lettelser i deres Stilling. Det var allerede et Vidnesbyrd om deres Bestræbelser i denne Retning, naar Kronprinsen i 1803 indskærpede sine Embedsmænd at opmuntre Fruentimmerne til nidkær Deltagelse

i Jordarbejdet, saa ofte Manden var indkaldt til Hæren. Vigtigere var det dog, at man under den langvarige Indkaldelse efter 1805 kom ind paa Foranstaltninger til at skaffe de værnepligtige Hjælp til Dyrkningen af deres Gaarde, Foranstaltninger som man nu igen har kunnet grave op og tage til Forbillede.

Anledningen var den fynske Bonde Hans Christian Stenstrup, der i Slutningen af 1805 havde tjent i tilsammen 6 Aar. Da hans Karl nu var død, og Konen ikke kunde skaffe nogen anden, havde hun været nødt til at forsømme sit Hoveri til Egeskov, og han stod nu Fare for at miste sin Gaard. Da denne Sag kom Kronprinsen for Øre, indsaa han straks dens store Betydning og befalede baade Rentekammer og Kancelli at overveje, hvorledes de hoveripligtige Bønder kunde spares for denne Risiko. Kollegierne sluttede sig til Tanken og udarbejdede et Forslag, hvorefter Beboerne i de enkelte Byer eller Sogne ikke blot gratis skulde bistaa de indkaldte ved Hoveriet, men ogsaa med Dyrkningen af deres Jorder. —

Følelsen af de store Byrder, der gennem Værnepligten blev paalagt Befolkningen, mildnedes ved de gode materielle Kaar, hvorunder man levede. Det stærke økonomiske Opsving, som vi i Løbet af det sidste Par Aar har oplevet herhjemme, og som næsten har taget Pusten fra os, har ogsaa sit Sidestykke i Aarene mellem 1801 og 1807. Den Gang som nu havde Landboerne gode Dage, den Gang som nu indsejlede Skibene næsten æventyrlige Fragter.

For Landbrugets Vedkommende skyldtes Fremgangen den almindelige Prisstigning, som prægede disse Aar. Den var begyndt langt tidligere, helt nede ved Midten af det 18. Aarh., men den tog stærk Fart i Tiden efter Aarhundredskiftet. En Tønne Rug, der i Tiaaret 1791—1800 gennemsnitlig havde kostet 11 Kr. 33 Øre, steg i Tiden 1801—09 til ikke mindre end 16 Kr. 85 Øre. Paa Byg og Havre, Kød, Flæsk og Smør var Stigningen delvis den samme. Denne Prisstigning fik uhindret Lov til at gaa sin Gang. Naar Regeringen i 1800 udstedte et kortvarigt Kornudførselsforbud, var det ikke for at paavirke Priserne, men for at sikre Norge de nødvendige Levnedsmidler.

Naturligvis er det vanskeligt at udrede, i hvilken Grad Prisstigningen var en Følge af den europæiske Krig, og i hvilken Grad andre Faktorer virkede med. At der allerede forinden den store Krig havde været en almindelig Opgang paa Verdensmarkedet er utvivlsomt, at Napoleonskrigene fremskyndede den, er dog vistnok ogsaa sikkert. Agerbruget mistede ved dem en stor Del af sin Arbejdskraft, der blev slugt af de store Hære, medens Efterspørgslen samtidig forøgedes. Dertil kom særlige Aarsager for Danmarks Vedkommende. Da Regeringen raadede Bod paa den vanskelige finansielle Stilling ved at udstede Papirpenge, blev Følgen, at disse fik en ringere Værdi end Sølvmonnten. Denne Udvikling, der ret skulde tage Fart efter 1807, sporede allerede tidligere. 125 Rdl. kurant i Sedler skulde egentlig være lig 100 Species i Sølv; i 1807 var Kursen derimod 140 à 150. I den daglige Omsætning steg derved Priserne i samme Forhold.

Ligesom det har været Tilfældet i vore Dage, virkede Stigningen meget forskellig paa de forskellige Befolkningsklasser. Kapitalister, Embedsmænd, Pensionister og alle andre, hvis Formue og Indtægter uafhængigt af Prisniveauet var fastsat en Gang for alle, mærkede den alene som en Ulykke; deres Penge blev mindre værd; de fik mindre for dem. Anderledes for alle, der producerede eller havde noget at sælge. Landmænd og Haandværkere saavel som Handlende af enhver Slags fik mere for deres Varer end nogen Sinde tidligere. At Produktionsomkostningerne samtidig steg, f. Eks. Arbejdslønnen, betød kun lidet. Det var i langt mindre Forhold, end Varerne forøgedes i Værdi.

Navnlig Landmændene nød godt af denne Udvikling. Med Prisstigningen paa deres Produkter forøgedes Værdien af deres Ejendomme. En Tønde Hartkorn, der 1801 var bleven betalt med c. 265 Rdl., indbragte 1806 omkring 413. Da Prioritetsgælden var uafhængig af Stigningen, tjente de Landmænd, der solgte deres Gaarde, store Penge. De endnu flere, der beholdt dem, kunde med største Lethed svare deres Renter eller endog

udbetale alle deres Hypoteker. Især efter 1807 findes der mange Eksempler derpaa. Elvedgaards er vel nok det mest bekendte, men langtfra enestaaende. Kort før Aarhundredskiftet var dets Fæstegaarde bleven solgt til Bønderne for 3 à 400 Rdl. pr. Td. Hartkorn, der var bleven staaende som Prioritet i Gaardene. Da Pengene faldt i Værdi, opsgav Bønderne deres Gæld og udbetalte den med største Lethed. En enkelt af dem dækkede sin hele Gæld ved at sælge et Par Heste. Paa Løgismose var det samme Tilfældet. Fæsterne udbetalte i 1812 og 1813 Købesummerne med Værdien af 4 Fjerdinger Smør.

For Udviklingen af de sociale og økonomiske Forhold paa Landet havde Værdistigningen mange Fordele.

Bøndernes stigende Indtægter gjorde dem det muligt at købe deres Fæstegaarde. Da Regeringen støttede denne Tilbøjelighed ved uanset Salget at lade Sædegaardene beholde deres Skatteprivilegium, tog Bevægelsen stærk Fart. I Tiden 1787—1807 fik ikke mindre end 226 Hovedgaarde eller omtrent en Fjerdedel af deres hele Antal Bevillinger til saadanne Salg. Ogsaa Udstykning af selve Hovedgaardsjorden blev drevet i stor Udstrækning. Da Stavnsbaandet og Hoveriet ikke længer sikrede Godsejerne den nødvendige Arbejdskraft, var det ofte altfor store Arealer, der laa under Sædegaardene. Deres Tilbøjelighed til at bortselge af Jorden eller endog helt at udstykke den kunde imødekommes af Bondestanden, fordi der var Penge mellem dens Hænder, og den saaledes var i Stand til at etablere yngre Sønner som Ejere af de nyoprettede Parceller. Ogsaa Udskiftning og Udflytning blev i høj Grad fremmet i disse Aar. Da Loven tillod Godsejerne at fordele Udskiftningsomkostningerne paa Fæsterne, saaledes at disse kom til at svare 4 % Rente af den Kapital, der var gaaet med, var det selvfølgelig af Betydning, at Bønderne havde forholdsvis rigeligt med Penge. Under de gode Konjunkturer kunde de 4 %'s Rente ikke virke afskrækkende. Ved 1807 var da ogsaa Storstedelen af Landets Jorder bleven udskiftet.

Dette tilsyneladende saa lyse Billede havde imidlertid sine



Pletter. I Øjeblikket, da alt gik godt, fæstede man alene Blikket paa den straalende Yderside; da Tiderne blev daarlige, og man skulde til at tære paa Vindingen fra de gyldne Aar ved Aarhundredets Begyndelse, viste det sig kun altfor mange Steder, at man havde holdt daarlig Hus med den lette Gevinst.

Alt for mange Landbrugere, baade Godsejere og Bønder, maatte da angre, at de ikke havde benyttet deres stigende Indtægter til Forbedring af Driften og Udbetaling af deres Prioritetsgæld. Overmaade mange havde alene forbedret deres Lefvød og sat Fortjenesten overstyr i forøget Luksus.

Lige saa farligt var det, at altfor mange Godsejere og Bønder havde ønsket i Tide at sikre sig Værdistigningen og derfor solgt deres Gaarde. Store Masser Jordejendom blev derved kastet ud i Omsætningen og efterhaanden Genstand for en ganske vild Spekulation. Aarsagen laa lige for. Tilsyneladende var Landbruget en i højeste Grad rentabel Forretning. Da der var mange Penge mellem Folk og Obligationer under de urolige Forhold en noget usikker Anbringelse, kastede Spekulationen sig over de ledige Landejendomme. Jorden kunde formentlig aldrig i den Grad blive borte mellem Folks Hænder som Kursavancer. Følgen var den vildeste Ejendomsandel med alle dens Skyggesider. »Plyndresyge har ledet Jordegodskøberne i de to sidste Decennier, siger en Forfatter, Folk der intet ejede, højst en Tiendedel af Købesummen, drev Prisen op, huggede saa Skoven ned, skruede saa Jordebogsafgifterne op, gjorde løst og fast hvad muligt var i Penge og løb saa derfra«.

Det var dog langt fra alle, der kunde passe først at gøre sig deres Ejendomme frugtbringende og derefter i rette Tid at skille sig af med dem. Mange blev siddende med dem og havde store Prioriteter at forrente. Dertil kom de mangfoldige, som ikke havde haft tilstrækkelig med Penge til at gennemføre Reformerne og derfor havde maattet laane sig frem. Ogsaa de kom til at sidde med en stærkt forøget Prioritetsgæld. Efter Beregninger, der blev anstillet paa den store Landbokommissions Foranledning, kan man gaa ud fra, at den samlede Prioritetsgæld i 1788 udgjorde 10 à 11 Millioner Rdl. Regner man, at en

Tønde Hartkorn, gennemsnitlig var 125 Rdl. værd, vil det sige, at de danske Landejendomme gennemsnitlig var behæftet med c. 45 % af deres Værdi. For 1806 foreligger der for Sjællands Vedkommende Oplysninger, der muliggør en Sammenligning. Derefter skulde Ejendomspriserne i Løbet af de 18 Aar være steget til det 3-dobbelte, Gælden derimod til det 4-dobbelte. Foreløbig gik det let med dens Forrentning; der skulde imidlertid senere komme daarligere Tider, der viste, hvor farlig en Udvikling Landbruget havde været inde paa. —

Ligesaa gunstig Tilstanden formede sig for Agerbruget i Tiden 1801—1807, lige saa straalende var som bekendt Fremgangen for den dansk-norske Handel og Skibsfart.

De store europæiske Søkrige har altid været gunstige for de neutrale. Krigen forøger Efterspørgslen efter Tonnage og sætter derigennem Fragtpriserne i Vejret. Da en af de krigsførende Parter i Reglen vil være Herre til Søs og saaledes i Stand til at rense Havene for Modpartens Handelsflaade, muliggøres det de neutrale at trænge sig ind i Handelsforbindelser, som den slagne Part sidder inde med eller endog at overtage dennes Forsyning. Opstillingen af den bekendte Retssætning, at frit Skib giver fri Ladning, betegnede de neutrales Forsøg paa at skaffe retslig Anerkendelse for deres Ønske om at høste Fordelen af de andres Krig. Under den nordamerikanske Frihedskrig lykkedes det; i 1801 lærte vi derimod af Nelsons Kanoner, at vi ikke længer besad Magtmidler til at skaffe denne Maksime opretholdt.

Sammenlignet med de Vilkaar, hvorunder de neutrale i det sidste Par Aar har maattet drive deres Skibsfart, var det alligevel i høj Grad gunstige Bestemmelser, der efter Slaget paa Reden udformedes under Forhandlingerne mellem England og Rusland, og som Danmark derefter tiltraadte. Medens vi nu bestandig ser Ladninger blive standset, som er paa Fart fra Amerika til Danmark, var det den Gang traktatmæssig tilladt de dansk-norske Skibe frit at sejle til de krigsførende Nationers Havne og langs deres Kyster. Medens vi nu har set danske Skibe paa Fart mellem Dele af den danske Stat, mellem Island og Danmark blive undersøgt og kun paa Betingelser faa Lov at fortsætte

Farten, lovede England i 1801, at intet neutralt Skib, som førte direkte Handel mellem Fjendens Kolonier og det neutrale Hjemland, skulde blive anholdt. Medens en Blokade den Gang kun skulde anerkendes, saafremt den var effektiv, har Tyskland nu, som vi alle ved, erklæret hele den engelske Øgruppe for blokeret og udsat den neutrale Skibsfart for den dermed forbundne Risiko. Medens Ladninger af enhver Art i Øjeblikket bliver standset, lovede England den Gang ikke at anse de Varer for Kontrabande, som var produceret i de krigsførende Lande, naar de blot var erhvervet af neutrale Undersaatter og blev transporteret paa deres Regning. De talrige Tvivlstilfælde, der selvfølgelig ikke kunde udeblive, havde ogsaa Udsigt til hurtig og retfærdigere Behandling.

En Række andre Forhold skaffede ogsaa Landets Skibsfart gunstige Vilkaar. Spanien fastholdt stadig en Tilladelse, det nogle Aar tidligere havde givet, til at drive Skibsfart paa de spansk-amerikanske Besiddelser. Handelen paa Levanten gjorde gode Fremskridt, Handelen paa Østersøen tog til, en Række heldige Handelsekspeditioner til de vestindiske Øer bødede i høj Grad paa Standsningen, der skyldtes Øernes Okkupation af Englænderne. Da Englænderne i 1803 besvarede den franske Besættelse af Hannover med at blokere Elben og Weser, lærte de hurtig at fortsætte deres Handel med Nordtyskland, som hidtil var gaaet over Hamburg, ved at sende Skibene til Tønning, hvorfra Varerne blev transporteret videre paa Baade langs Kysten eller paa Vogne over Land. Paa denne Maade blev Holsten Mellemedet mellem England og en Del af Nord-europa.

Disse gunstige Forhold varede ved til ind i 1806. Fra denne Tid blev Bryderierne flere og stadig alvorligere. De engelske Kapere blev dristigere. Efter Preussens Nederlag forbød Napoleon den engelske Handel og Postforbindelse over Tønning. Paa Trods af Overenskomsten af 1801 erklærede England hele Kysten mellem Brest og Elben for blokeret, uagtet der ikke kunde være Tale om at gøre Blokaden effektiv. Helt galt blev det, da den engelske Order in Council i Januar 1807 besvarede Napo-

leons Fastlandsspærring med at forbyde al neutral Fragtfart mellem franske Havne, hvortil engelske Skibe ikke havde Adgang. De norske Skibe kunde nu ikke længer bringe deres Hjemlands Produkter til de nordlige franske og spanske Havne og derfra sejle videre til sydligere Steder i de samme Lande for der at faa Returladninger. En alvorlig Krise blev Følgen af alle disse Begivenheder.

Fra 1801 og til ind i 1806 havde den dansk-norske Skibsfart imidlertid gyldne Dage. Takket være sin store Handelsflaade var Landet i Slænd til fuldt ud at udnytte de gunstige Konjunkturer, som Forholdene bød dem. Med sine næsten 2400 Skibe, som den danske Stat raadede over i 1800, var dens Skibsfart en væsentlig Faktor i den europæiske Handelsomsætning.

Saaledes som den danske Handel havde udviklet sig i Løbet af det 18. Aarhundrede faldt den i to fra hinanden adskilte Grupper, den oversøiske og den europæiske. For Danmarks Vedkommende var det fælles for dem begge, at det kun i ringe Udstrækning var Omsætningen af Landets egne Produkter, Handelen besørgede. Den var baseret paa oversøisk Indførsel og Genudførsel af Varerne saavel som paa Fragtfart mellem forskellige europæiske Havne.

Den oversøiske Handel var den vigtigste og blev overvejende besørgt gennem de to store Handelskompagnier, det vestindiske og det asiatiske. Af disse var det vestindiske saa nøje knyttet til Regeringen, at dets Handel paa det nærmeste kunde siges at blive drevet for kongelig Regning. I Aarene indtil 1807 var den meget betydelig. 1804—06 blev ikke mindre end 225 Skibe forsynet med Pas derover. Det asiatiske Kompagni havde stadig Eneret til Handel paa Kina og nød ogsaa godt af forskellige Toldbegunstigelser. Det drev sin Handel med egne Skibe og havde i disse Aar en Række overmaade heldige Ekspeditioner. Gennem dette Kompagni blev København et af de vigtigste Markeder for kostbare Tøjer som Silketøj og Nankin, for Te og Kaffe saavel som for Salpeter og Soya. I alt hjemførtes der Varer til et Beløb af c. 30 Millioner Rdl. Samtidig drev private en udstrakt Handel paa Vestindien. 1798 raadete saaledes det

Duntzfeltske Handelshus over ikke mindre end 13 Ostindiefarere.

Til alt dette kom den europæiske Handel. Det giver allerede tilstrækkelig Vidnesbyrd om dens Betydning, naar man hører, at de franske Havne i 1805 blev anløbet af over 550 danske Skibe, medens lige saa mange gik til Holland; Sydeuropa blev besøgt af omtrent 900, Preussen af 600, medens Forbindelsen med Rusland besøgedes af næsten 800 Skibe; til England ankom næsten 1600 Skibe, for Størstedelen norske. I Rusland og Prøjsen afsattes de asiatiske Varer, i Frankrig og Spanien Masser af norsk Fisk, i England Tømmer. Svenskerne indførte næsten alt, hvad de behøvede af udenlandske Manufakturvarer over København. Skibene paa Sydeuropa besøgede overvejende Fragthandel og nød godt af, at Fragterne steg til over det dobbelte.

Hele denne Storhandel dreves af forholdsvis faa Mennesker. Aktier kendtes kun for de store Kompagniers Vedkommende, navnlig det asiatiske. Til Trods for de gode Aar regnedes de dog for en usikker Pengeanbringelse, og deres Kurs var meget svingende. For en Aktie paa 500 Rdl. betaltes mellem 500 og 800. Udbyttet faldt fra 18 % i 1802 til 6 % i 1806. Derimod skal det have været ret almindeligt, at Folk, som havde Kapitaler til Raadighed, sikkert ogsaa en Del Udlændinge, overgav deres Penge til de store Handelshuse, som saa efter Aftale udbetalte Dividenden. Hovedfortjenesten gik dog til de store Redere og Handelsherrer, Mænd som Duntzfelt, Eriksen, de Coninck og alle de andre, der i disse Aar byggede deres store Palæer og Landsteder og førte en Rigdom og Luksus til Skue, der virkede ganske blændende og vakte Misundelse. Handelsmændene er bleven vigtige, og deres Luksus er paa sit Højdepunkt, skriver Charlotte Schimmelman i Slutningen af 1799. Det blev ikke bedre senere.

Den Gang som nu kom Straffen over dem i Form af en Fragtskat. En saadan var allerede bleven opkrævet siden 1796, men fik først i 1802 sin endelige Skikkelse. Begrundelsen var den Gang den samme som nu. Da Statens ekstraordinære Ud-

gifter krævede nye Indtægter, fandt man det rimeligt, at »alle fortrinligen frugtbringende Næringsgrene« maatte yde et forholdsmæssigt Bidrag. Det var en Tonnageskat, der skulde svares af alle Ladninger, som førtes langvejs fra eller til Landet, og den gjaldt ikke alene danske Skibe, men ogsaa fremmede, der førte Ladninger til den danske Stat. Afgiften var højere og lavere i Forhold til Rejsens Længde og varierede mellem 32 og 80  $\beta$  pr. Kommercelæst. Det giver et godt Billede af Handelens Omfang, naar man hører, at denne Skat i 1805 indbragte ikke mindre end 166000 Rdl.

Naar man til Slut tilføjer, at ogsaa Datidens jævne Befolkning i høj Grad led under den almindelige Fordyrelse af alle Varer, og Husmødrene den Gang som nu klagede over, at Priserne var steget til det tredobbelte, maa det unægtelig siges, at Tiden den Gang og nu — under beslægtede ydre Forhold — frembyder talrige Lighedspunkter. Den Gang tog den gyldne Tid i 1807 en Ende med Forskrækkelse. Paa dette Punkt ophører forhaabentlig Ligheden.

## STATENS AVISSAMLING I AARHUS.

Af EJLER HAUGSTED.

EFTER Lov af 2. Maj 1902 om offentlige Bibliotekers Ret til Frieksemplarer af Tryksager modtager Staten 4 Eksemplarer af enhver i Kongeriget udkommende Avis. Disse Aviser, der sendes i Halvaarsleveringer, fordeles paa følgende Maade: Det kongelige Bibliotek modtager to Eksemplarer af *alle* Aviser, hvoraf det ene indbindes og er tilgængeligt for Publikum paa Læsesalen, mens det andet indpakkes og opmagasineres. Universitetsbiblioteket modtager eet Eksemplar af de københavnske Aviser (indbundet, tilgængeligt); Landsarkiverne modtager eet Eksemplar af Provinsaviserne (indbundet, tilgængeligt); (i Kø-